

УДК 314.151.3-054.73(497.115)“1999” ;
316.42:39(497.115)“1999”(093.3)

*Милена АДАМОВИЋ**

Институт за српску културу – Приштина / Лепосавић

РАДНЕ КАРИЈЕРЕ ПО ПРИЧАЊУ ИЗБЕГЛИЦА СА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ**

Ајсџиракџи: У Србији, где је највећи број избеглица са Косова и Метохије, становници имају статус „привремено расељених лица“. Тако је већ десет година. Оно што је карактеристично за последњу реку избеглица, то је да су те 1999. године са Косова избегли најбогатији људи, домаћини и интелектуалци, који нису могли да верују да ће им неко отети део сопствене земље. Ситни мућкароши, преваранти и каријеристи, искористили су емпатију свог народа и отишли још раних деведесетих година, чим се наслутило да ће криза на Косову ескалирати.

Кључне речи: Избеглице са Косова и Метохије, радне каријере.

Крај XX века код већине људи будио је неку врсту наде да ће глобализација и нови светски поредак довести до мира у свету и дати подједнаку шансу за бољи и сигурнији живот. Веровало се да ће задатак науке бити, пре свега, окренут напредку човечанства и очувању планете Земље. Размишљање с краја XX века било је усмерено ка слободној трговини и како да се унапреди демократија, како се не би догодило да слобода за једне прерасте у тиранију и неслободу за друге, како на локалном, тако и на глобалном нивоу. Међутим, политика Запада

* Истраживач сарадник, Институт за српску културу – Приштина / Лепосавић

** Рад је написан у оквиру пројекта *Мајџеријална и духовна култура Косова и Метохије* (Ев. бр. 178028), који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

довела је до још веће социјалне неједнакости, бруталног мешања у унутрашње ствари држава, опште небезбедности, кршења међународног права, изазивање међуетничких сукоба, корупције, неморала и бруталног гажења традиционалног система вредности.

Србија је била прва на удару ове политике. Косово је у саставу бивше Југославије имало статус Аутономне покрајине у оквиру Републике Србије. Косовскометохијска котлина била је плодна равница погодна за бављење пољопривредом, али и богата изворима чисте воде и рудним богатствима. До другог светског рата, становништво на Косову је било већински српско, али је 1941. године, велики број Срба избегао са Косова у Србију. По завршетку Другог светског рата, Тито је донео наредбу о забрани повратка избеглица са Косова на ту територију.¹ Тада је почела косовска драма.

Сукоби су се настављали из године у годину, а ескалација је настуила 1999. године, када је због жеље да спречи наводну хуманитарну катастрофу, деветнаест земаља НАТО пакта, без одобрења Савета безбедности, бомбардовало Србију. Више од седамдесет дана бомбардовани су сви витални објекти у Србији, а онда је потписан споразум. Косово је постало зона коју контролишу међународне снаге КФОР-а.² Србија се по ко зна који пут у последњој деценији XX века суочила са реком избеглица – Срба са Косова.

Високи комесаријат УН за избеглице саопштио је да је регистровао више од 210.000 припадника неалбанског становништва са Косова који су побегли у Србију и Црну Гору, најчешће после јуна 1999. године.³

Судбина избеглица са Косова и Метохије

У Србији, где је највећи број избеглица са Косова, становници имају статус „привремено расељених лица“. У Црној Гори, која је сада већ самостална држава, Влада је донела одлуку да расељенима додели статус странаца са сталним боравком. Тамо је у току пререгистрација

¹ http://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%BE_%D0%B8_%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D1%85%D0%B8%D1%98%D0%B0

² Milorad Tomanić, *Srpska crkva u ratu i ratovi u njoj*, Medijska knjižara Krug, Beograd, 2001, 166.

³ Исто.

расељених којих има око 16.000. Влада Црне Горе је допунама Закона о странцима предложила да расељени који бораве у Црној Гори добију статус странаца са сталним боравком. Расељени ће имати право на рад, запошљавање, образовање, стручно усавршавање, признавање диплома и сертификата, социјалну помоћ, здравствено и пензијско осигурање, као и пореске олакшице.

Српски савет за избеглице (ССИ) основан је у јуну 2004. године као савез шест локалних невладиних организација које се баве проблемима избеглица и расељених, с циљем да ојача њихову улогу и утицај у процесу проналажења одрживих и дугорочних решења за избегла и расељена лица у Србији и региону западног Балкана, кроз заједничко заступање и лобирање на нивоу доносилаца одлука и јавне политике.⁴

ССИ је невадина, непрофитна организација чија је визија стварање праведнијег света за избеглице, расељена лица и друге људе присиљене да напусте свој дом, као и подизање општег нивоа толеранције, равноправности и напретка у друштву.

Стратегија за достизање заједничке визије почива на трајном процесу заговарања и лобирања за решавање кључних питања везаних за расељеништво и азил. У активности Српског савета укључене су саме избеглице, расељени, локална заједница, као и шира јавност. Настоје да постигну позитивне промене у следећим областима:

1. проналажење трајних решења за избеглице, расељена лица и друге људе који су погођени присилним миграцијама – учешћем у спровођењу релевантних владиних стратегија и политика;
2. усвајање и ратификација на нивоу државе свих релевантних конвенција и протокола о људским правима који се односе на избеглице;
3. активно учешће и допринос у припреми извештаја о људским правима за УН и друга тела која се баве присилним миграцијама и сродним питањима;
4. праћење спровођења политике и праксе везане за избеглице у Србији и заступање циљних група ССИ;
5. доношење Закона о азилу у Србији и Црној Гори и његово спровођење.⁵

⁴ <http://www.infocentar.libergraf.rs/ssi.html>

⁵ Исто.

Осим тога, ССИ је поставио темеље свог Документационо-истраживачког центра, усмереног на прикупљање и систематизацију књига, публикација, извештаја, сведочења и друге релевантне грађе која се односи на питања расељеништва у некадашњој Југославији.

Радне каријере по причању избеглица са Косова

Личне и породичне приче представљају легитимно поље истраживања фолклориста, антрополога, социолога и друштвених историчара. Оне спадају у један од најраширенијих жанрова усменог приповедања у малим групама, како у традиционалним, тако и у модерним друштвима. Губитак имовине, посла, статуса, угледа и богатства или пак супротно, нагло богаћење, постизање великог успеха представља значајан догађај који служи као „окидач“ и изазива настајак личних и породичних прича које се даље препричавају међу свим члановима породице.

Иако је стање многих расељених лица са Косова и Метохије изузетно тешко, радне каријере појединаца су текле изузетно успешно. Према речима избеглица са Косова и Метохије и њиховом сећању, било је пар људи, којих се они сећају, да су се 90-их година обогатили и са неких обичних послова доспели на врло важне положаје. Делује као да су радне каријере ових људи имале троделну поделу:

1. до 90-их година када су се бавили неким обичним, непрофитабилним пословима;
2. нагли и масовни успони 90-их година када многи магационери, музичари, аутомеханичари итд. доспели на директорска места;
3. њихова садашња каријера угледних бизнисмена, политичара итд.

Ево неких прича:

1. Сећају се да је један човек из Ђаковице био обичан музичар, хармоникаш, који је свирао по свадбама, на разним прославама, окупљањима и тако зарађивао новац. Од школе је мало имао, ваљда основну школу и некакав занат. Зарађивао је свирајући на свадбама, а такмичио се и на разним такмичењима по околним селима. Био је свима познат. Врло рано, још деведесетих година заинтересовао се за политику. Прво је постављен за председника локалне заједнице. Није ту много радио, осим што је позапошљавао сву своју родбину и на сопствену фирму, коју је у међувремену отворио, пребацивао послове који су се

третирали као јавни послови. Тако се добро обогатио. Касније је постао секретар регионалне омладинске организације. Будући да је био на високом положају, увек је чинио свима који су могли добро да врате. Пре бомбардовања, преселио се у Београд и почео да се бави политиком. Своја приватна предузећа превео је на децу и уз везе које је стекао та предузећа добро послују. Он се залаже за права Срба на Косову и Метохији, али тамо слабо одлази. Историја ће рећи какав је политичар био и да ли је можда био бољи хармоникаш, него политичар.

2. Други човек о коме су саговорници причали, држао је кафану у Грачаници, па онда и томболу. Ту су се скупљали разни докони људи и пијанци. Изгледа да је кафана била само покриће за некакве друге послове којима се бавио и на којима је добро зарадио. Одједном је та кафана затворена и није се знало где је тај човек отишао и нестало. Када су избегли у Београд, случајно су сазнали да тај човек у Београду води приватну фирму коју је за неки мали новац откупио. Никоме није било јасно ни како је фирму откупио, нити којим парама. Ипак, он се и данас бави бизнисом, доста успешно и поприлично лепо зарађује.

3. Угледни бизнисмен из Београда, о коме се често чује на медијима, заправо је аутомеханичар из Приштине. Деведесетих година отпочео је политичку каријеру учлавивши се у партију коју је водила Мирјана Марковић, а звала се „Јул“. Они су га поставили на место општинског комесара. Нешто пре бомбардовања избегао је у Београд. Отворио је фирму и бавио се трговином. И данас је угледан бизнисмен.

М. К. има 72 године и већ једанаест година живи као расељено лице са Косова и Метохије у једном избегличком кампу у околини Београда. Рођен је и живео је на свом имању у Пећи све до 16. јула 1999. године. По занимању је професор књижевности, али и правник и радио је као секретар у једној вишој школи на Косову. Супруга му је учитељица и била је запослена у Пећи. Све време бомбардовања провео је у Пећи са супругом, док му је син јединац био мобилисан. Са Косова је избегао у ноћи 16. јуна 1999. године, потрпавши у југа и тракторску приколицу оно шта се дало на брзину покупити. Те вечери је син стигао од некуда са положаја и обавестио родитеље да се хитно селе, пошто се Србима на Косову не пише добро. Срећом, отишли су. Снашли су се. Неко време примали су помоћ и у храни, али то је касније престало. У редовима за следовања није било лако стајати. Он је био угледан, добростојећи

домаћин, у чију кућу је било част ући. Широм Косова и Србије, били су познати као врсни интелектуалци и он и његова браћа. Сада, осетио се, као да је просјак. Албанци су му кућу у Пећи запалили, претходно одневши све што се из ње могло однети. Његов син и ћерка, иако факултетски образовани немају посао, супруга и он их издржавају од пензија. У редовима за помоћ сусретали су пријатеље и познанике из Пећи. Некима је судбина била тешка, као и њихова, али сусретао је и људе који су се на брзину добро снашли.

Занимљива је прича о његовом комшији, који на улици ни добар дан не назива. Он је још пре бомбардовања, продао своје имање Албанцима. Купио је у суседству кућу, а од остатка кренуо се бавити шверцом: цигарета, бензина, препродавао је девизе и мало помало, у тешким временима умножио капитал. Потом се учланио у странку. Преко неких веза купио је на тендеру пољопривредну апотеку. Иако има завршену средњу пољопривредну школу, он сада ради као ветеринар и држи ланац апотека, веома је богат човек. Ђерки плаћа студије на некој приватној музичкој академији, сину такође. Лепо се снашао.

М. К. се најези када на телевизији види браћу која су била локални музиканти на Косову и Метохији. Свирали су по свадбама сви заједно и браћа и њихове жене. Раних деведесетих година, успели су да, пријатељским везама политичара на власти, отворе тада успешне банке по Србији. У кратком времену, та породица је постала пребогата. Певачице које су до јуче гледале како да извуку новац од неке кафанске тезге, постале су прве даме, браћа су врло брзо позавршавала факултете и магистарске студије у Нишу, и у Београду и Србији постали познати и угледни људи. Како им новац није био довољан почели су да се баве и политиком и постали чак и председнички кандидати и кандидати за улазак у српски парламент. Имају капитал, који је тешко и побројати: станове, куће, виле широм Србије, различита предузећа, своју телевизију, продукцијску кућу... Једном речју, за десет година постали су империја. Сада више нису богати, већ су и милионери.

Данас још увек у Ораховцу живи један наш суграђанин, хармоникаш. Срби су на Косову и Метохији волели да се баве музиком. Ради као музички педагог и често путује за Русију. Музиком је почео да се бави са 12 година. Родитељи су му били љути што је рано напустио школу, али он за то није марио. На питање како је почео да се бави музиком, дао је следећи одговор:

„Хармонику сам стварно заволео јер ми старији брат, који је имао 19 година, тад свирао. Био је доста одсутан од куће због те хармонике, пуно се дружио па су и мени забрањивали у почетку. Онда се отворио одсек хармонике у склопу ниже музичке школе „Вук Караџић“ у Ораховцу и пошто сам ја већ по мало свирао изабран сам као један од 25-оро ђака али се данас једино ја бавим музиком. После музичке школе прикључио сам се оркестру „Браћа Карић“. Свирала су сва браћа Карић осим Богољуба, Драган нам је био шеф оркестра, његова супруга Хафа је певала, био је ту и Зоран, али они су више били шоумени него прави музичари јер сам на крају крајева те музичке делове ја радио пошто сам познавао ноте, хармонију тако да сам ја углавном припремао песме. Пре наступа се сакупио, Сретену, који је био бубњар, кажем шта да одсвира, Драгану који је свирао гитару, Зорану такође који је био добар солиста али је и добро свирао бузуки. Тако смо то годинама радили и углавном смо били један од најтраженијих оркестара. То је било и Титово време па се знало – свака прослава државна без нас није могла да прође. Почели смо први да свирамо чак и албанску музику. Касније нам се придружила чак и једна позната албанска певачица а ја сам тада и ту музику свирао. Али не само албанску него и турску, циганску музику, ма све смо изводили.“ И данас он ради као наставник у школи, припрема дечије хорове и највише воли да путује са децом у Русију.

Овакве приче професор Иван Ковачевић назива урбаним легендама. По њему, прво што се уочава је драматични заплет-расплет који је основна наративна поента приче и он целу ту „легенду“ дели на следеће делове:

1. ранији социјални положај актера,
2. узроци социјалног положаја,
3. покушај промене социјалног положаја,
4. социјални положај непосредно пред „радњу“ коју описује актер и
5. промена социјалног положаја узрокована добитком.⁶

Та три периода Ковачевић назива: социјалистички, период прве транзиције и период друге транзиције.⁷ С обзиром на то да је смена ових периода и социјално-економска стварност појединца главна тема легенди, неопходно је приказати њихове социо-економске карактеристике.

⁶ Иван Ковачевић, *Антропологија транзиције*, Етнолошка библиотека, књига 28, Београд, 2007, 18.

⁷ Исто, 20.

Социјалистички период је период у коме су актери били успешни. Тај период они доживљавају као стабилан, изванредан у смислу животних пројеката. Други период је период у коме главни актери легенди доживљавају социјалну деградацију и на послетку трећи период је време када се врши демонтажа старог социјалистичког система.⁸ Актери легенди препознају успех у куповини деоница успешне фирме, улажењу у успешан бизнис који доноси приход и тиме они постају успешни субјекти. Успех је апсолутно мерљив, јер се исказује само у висини профита, тј. у зарађеном новцу и ни у чему другом. То значи да је излаз у свим легендама пронађен у предузетништву са могућношћу и циљем богаћења.

Литература

- Антонијевић 2009: Д. Антонијевић, „Оквири проучавања личних и породичних прича о материјалном губитку и поразу“, *Етнoантpопoлoшкe пpоблeми*, св.1, Београд.
- Ковачевић 1984: И. Ковачевић, „Приче о добитницима“, *Етнoлoшкe свeскe*, св.5, Београд.
- Ковачевић 2006: И. Ковачевић, „Транзициона легенда о добитницима“, *Етнoантpопoлoшкe пpоблeми*, св.2, Београд.
- Ковачевић 2007: И. Ковачевић, *Антpопoлoшкa пpанзициje*, Етнолошка библиотека, књига 28, Београд.
- Томанић 2001: М. Томанић, *Srpska crkva u ratu i ratovi u njoj*, Медијска књиžара Krug, Београд.
- http://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%BE_%D0%B8_%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D1%85%D0%B8%D1%98%D0%B0
- <http://www.infocentar.libergraf.rs/ssi.html>

⁸ Исто, 25.

Milena ADAMOVIĆ

WORKING CAREERS AS PER THE NARRATION OF REFUGEES FROM KOSOVO AND METOHIA

Summary

The author is talking on many stories and many different destinies which are being talked about. It is true that some people coming from Kosovo and Metohia became rich very quickly, but it is also true a lot of anonymous people from Serbian villages became rich very quickly. What should worry us is the question what time such people will create since it is generally known people on power in any way, either in the top of politics, business or Estrada, have got great impact on crowds. These are people who draw the attention of media; if they are private enterprises they dictate labour conditions to a lot of workers. These are, after all, people who pay taxes from which the state supports socially deteriorated ones.

Furthermore, the author stresses that many of them completed legally only primary school, but completed faculties via some kind of connection. Bad times during the 90-ies gave the opportunity to many people to reach the level they could not do it now at all. Civic wars, decomposition of the country, political disturbances, and economic crisis were to deepen inequalities among people. Generations which are getting ripened do not have equal opportunities. Today schooling is not free as it used to be in the time of socialism ; only small number of people are being educated at the expenses of the state, but others only under the condition they have resources.

Key words: refugees from Kosovo and Metohia, working careers.